

Uit de praktijk

Toetsen bij autisme

■ Suzanne Agterberg

Suzanne Agterberg is eigenaar bij Spectrumvisie en heeft onderwijservaring in regulier en speciaal onderwijs. Zij geeft trainingen over autisme, schreef twee boeken over autisme en ontwikkelde het autismepaspoort. Voor meer informatie www.spectrumvisie.nl en www.autismepaspoort.nl

■ Jackelien ter Burg

Jackelien ter Burg is freelance toetsdeskundige en redactielid van het tijdschrift.

Ruim 1 procent van de Nederlanders heeft een vorm van autisme. Iemand met autisme verwerkt informatie anders dan een persoon zonder autisme. Dit kan gevolgen hebben bij het maken van toetsen en examens. Dit artikel gaat in op aandachtspunten bij de constructie en de afname, om toetsen en examens toegankelijk te maken voor kandidaten met autisme en waar ook leerlingen en kandidaten zonder autisme hun voordeel mee kunnen doen.

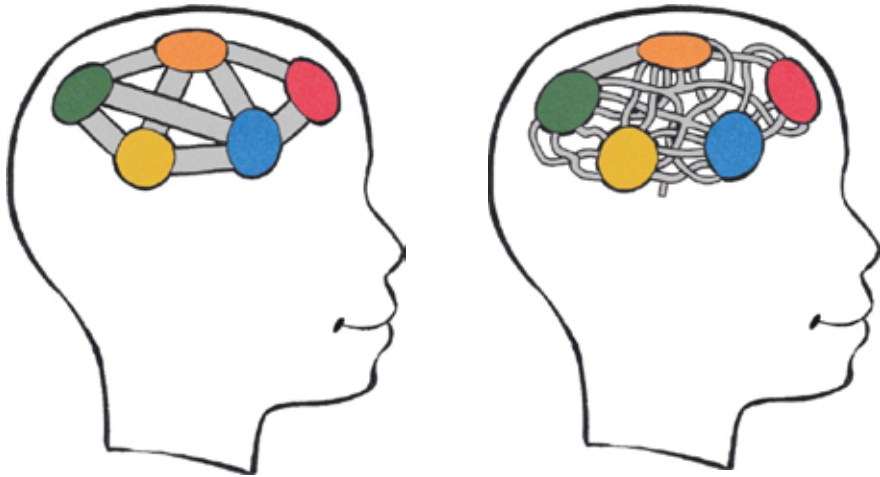
Wat is autisme?

Autisme is een verzamelnaam voor een aantal gedragskenmerken en wordt ook wel aangeduid met autismspectrumstoornis (ASS). Autisme is niet bij iedereen hetzelfde, de kenmerken en gradatie kunnen per persoon erg verschillen. Ook kunnen de kenmerken en gradatie per persoon over de jaren heen verschillen. Vaak heeft een persoon met autisme meerdere van de volgende kenmerken:

- moeite met het omgaan met andere mensen;
- voor sommige prikkels, zoals geluiden of temperatuur heel gevoelig, voor andere juist helemaal niet;

- helemaal opgaan in dingen die hij of zij interessant vindt;
- zich niet makkelijk in anderen kunnen verplaatsen;
- niet van onverwachte dingen houden;
- sommige dingen vaak herhalen;
- snel patronen herkennen.

Uit onderzoek blijkt dat bij iemand met autisme de hersenen anders zijn aangelegd. Iedereen leert door neuronenvaden tussen de verschillende gebieden in de hersenen aan te leggen. Hoe vaker deze neuronenvaden gebruikt worden, hoe breder en steviger de vaden worden en hoe sneller de boodschappen over de vaden

Figuur 1. Links de snelwegen in het hoofd van iemand zonder autisme en rechts de vele zandwegen in het hoofd van iemand met autisme. Illustratie: Ruud Bijman

verstuurd worden. In het boek *Vind je eigen weg met jouw autisme* (2018) wordt de metafoer van verkeer gebruikt. Bij personen zonder autisme begint een neuronpad als een 'zandweg' en ontwikkelt zich naar een 'snelweg' als er veel en vaker dezelfde boodschappen worden verstuurd. Paden die niet zo vaak gebruikt worden verdwijnen. Zo blijft er minder informatie in het hoofd zitten die niet meer nodig is. Bij iemand met autisme gaat dat anders. Soms worden de neuronpaden geen 'snelwegen' en soms verdwijnen de 'zandwegen' niet als ze zelden gebruikt worden of als ze niet handig blijken.

Iemand met autisme verwerkt informatie dus op een andere manier. Als iemand met autisme een vraag of opdracht krijgt, moet diegene soms lang zoeken naar de goede 'route'. Ook kan diegene in zijn of haar hoofd de verkeerde afslag nemen en hierdoor de informatie verkeerd begrijpen. Soms komt informatie op een 'doodlopende weg' en blijft het daar staan of moet worden omgekeerd om de juiste weg te zoeken. Soms kan de informatie helemaal niet verwerkt worden, omdat er 'file' ontstaat op de vele smalle wegen. Op andere plekken zijn juist te brede snelwegen, waardoor informatie steeds daar naartoe gaat. Dit alles kost tijd. Personen met autisme zijn

vaak moe en hebben meer stress, omdat zij in hun volle hoofd extra hard moeten werken om de juiste informatie op de juiste plek te laten komen.

Autisme is vaak onzichtbaar voor anderen. De meeste personen met autisme hebben een normale tot hoge intelligentie. Leerlingen of examenkandidaten met autisme zijn dus te vinden in alle onderwijsniveaus. Op grond van de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz) is een school verplicht te onderzoeken waar aanpassingen in onderwijs, toetsing en examinering nodig en mogelijk zijn, zodat leerlingen met een fysieke of psychische beperking, waaronder autisme gerekend wordt, net als ieder ander kunnen meedoen. Van belang is hierbij dat de uitkomst van de toets en uiteindelijk de waarde van het diploma hetzelfde blijft.

Aanpassingen door constructeurs

Personen met autisme zijn soms detailgericht en dan kunnen onbelangrijke details afleiden. Ook kunnen personen met autisme uitdrukkingen of taal heel letterlijk nemen. Ze hebben moeite met het begrijpen van beeldspraak en spreekwoorden, waardoor ze in verwarring kunnen raken.

Ook kunnen ze moeite hebben om de informatie in een casus of vraag te verwerken, omdat de dingen voor hen niet logisch zijn. De volgende algemene constructierichtlijnen zijn hierdoor voor kandidaten met autisme extra belangrijk:

- Zorg voor een duidelijke structuur en lay-out. Zorg voor een rustig beeld en een logische, consequente indeling. Voorkom te veel informatie op één pagina.
- Gebruik korte zinnen zonder 'versiering'. Formuleer de boodschap positief en gebruik zo concreet mogelijke taal. Gebruik woorden met een eenduidige betekenis en voorkom uitdrukkingen, spreekwoorden en figuurlijk taalgebruik.
- Gebruik afbeeldingen bewust, gebruik geen verwarrende of misleidende afbeeldingen. Zorg dat de afbeelding aansluit bij de tekst.

Aanpassingen bij de afname

Ook bij de afname zijn een aantal aandachtspunten te noemen. Omdat de informatieverwerking anders verloopt, hebben sommige kandidaten met autisme meer tijd nodig. Hoeveel extra tijd iemand met autisme moet krijgen, zou eigenlijk per toets en per persoon bekeken moeten worden. Een extra pauze kan een kandidaat met autisme goed gebruiken om spanning kwijt te raken. Door de druk die een examen of toets met zich meebrengt, kan de spanning erg oplopen. Het is te vergelijken met een motor. Als een motor lange tijd te hard moet werken, wordt de motor te warm. Veel personen met autisme hebben het daarom nodig hun hoofd regelmatig leeg te maken, om de 'motor' te laten afkoelen. Dit is lastig in een drukke ruimte. Voor sommige kandidaten met autisme is het prettig als er een aparte ruimte is waar ze even, eventueel met behulp van ontspanningsoefeningen, tot rust kunnen komen.

Sommige personen met autisme zijn heel gevoelig voor prikkels, zoals geluiden of temperatuur. Het filter om signalen uit te sluiten, werkt soms niet goed maar kan ook helemaal dicht zitten, zodat signalen juist niet binnenkomen. Een tikkende buurman kan bij een toets of examen

Digitale toetsen kunnen een kandidaat met autisme ondersteunen

als enige prikkel binnenkomen. Bij sommige kandidaten kan een individuele toetsafname in een bekende omgeving een hoop onrust wegnemen.

Veel personen met autisme houden niet van onverwachte dingen en vinden het prettig als de dingen in een bepaalde volgorde en op vaste momenten gebeuren. Dit komt doordat zij moeite hebben om overzicht te houden en structuur nodig hebben. Het al niet weten welke vragen gesteld gaan worden, kan bij deze personen al veel stress opleveren. Als dan ook de gang van zaken tijdens een toets of examen niet helder is, kan dat extra stress opleveren. Door ruim van te voren duidelijk het wie, wat, waarom, wanneer en hoe aan te geven, wordt voorspelbaarheid ingebracht die de stress kan verminderen. Voor kandidaten met autisme kan het bijvoorbeeld al enorm helpen als zij van te voren een keer geoefend hebben met een digitale toetsomgeving en niet tijdens een toets voor het eerst kennismaken met bijvoorbeeld voorlees-software.

Sommige personen met autisme zien in een tekst de context en de verbanden niet goed en hebben moeite overzicht te krijgen over wat hij moet doen. Als een taak te groot is, weet hij niet waar hij moet beginnen. Deze personen kunnen trainen om eerst vast te stellen welke informatie nou echt belangrijk is. Als zij binnen een toets of examen de belangrijke teksten kunnen markeren en minder belangrijke teksten kunnen afdekken, voorkomt dat dat zij te veel informatie in een keer binnen krijgen. Dit is ook de reden dat digitale toetsen een kandidaat met autisme kunnen ondersteunen. Naast dat de tekst voorgelezen kan worden (bijvoorbeeld door voorlees-software zoals Readspeaker) kan ook vaak één opgave per keer op het beeldscherm getoond worden. Een aandachtspunt is dat de opgave dan ook echt helemaal op het beeldscherm getoond moet worden. Sommige personen met autisme hebben moeite als zij binnen een vraag moeten scrollen, omdat je dan meer informatie in je werkgeheugen moet opslaan.

Twee voorbeelden

Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) publiceert jaarlijks een brochure over de mogelijkheden voor kandidaten met een beperking bij centrale examens in het voortgezet onderwijs. Uit deze brochure blijkt dat voor leerlingen met autisme binnen het reguliere onderwijs geen aangepaste versie van de centrale examens vo is. Voor leerlingen met autisme is extra toegestaan: maximaal 30 minuten tijdverlenging, inzetten van pauze, voorkomen van afleidingen tijdens de afname, structureren en vooraf laten ervaren van de regels (CvTE, 2021). Een leerling in het voortgezet speciaal onderwijs (vso) kan ook staatsexamen doen. Zij leggen dan het examen mondeling af.

In het afgelopen schooljaar is de Wegwijzer voor leerlingen in het basisonderwijs en VO aangevuld met aanpassingen ten behoeve van leerlingen met autisme. De Wegwijzer is bedoeld voor toetsen binnen de Cito-leerlingvolgsystemen voor het speciaal onderwijs,

het (speciaal) basisonderwijs, het voortgezet (speciaal) onderwijs en het praktijkonderwijs. In het voortgezet onderwijs gaat het om het zogeheten Cito Volgsysteem voortgezet onderwijs (Rekenen-wiskunde, Nederlands leesvaardigheid, Nederlands woordenschat, Engels leesvaardigheid, Engels woordenschat) en de Cito Kijk- en luistertoetsen voor Nederlands, Engels, Duits, Frans en Spaans. In de Wegwijzer staan de volgende aanpassingen voor leerlingen met autisme: individuele toets-afname, extra pauzes en verlenging van de toetstijd, het voorlezen van teksten, digitale toets-afname en het gebruik van afdekladen en kleuren/markeerstiften.

Expertgroep Autismes & Onderwijs

De Expertgroep Autismes & Onderwijs van de Nederlandse Vereniging voor Autismes (NVA) maakt zich sterk om inclusief onderwijs voor leerlingen met autisme mogelijk te maken. Zij doen dit door de verbinding te zoeken en advies te geven aan de politiek, maar ook door op pabo's en scholen kennis over autisme te verspreiden en te laten zien wat er allemaal mogelijk is met soms kleine aanpassingen. Niet elke aanpassing werkt goed voor elke kandidaat met autisme. Het is belangrijk goed naar de behoeften van een individuele kandidaat te kijken, als dat kan. Kandidaten met autisme zelf of hun ouders kunnen aangeven wat het beste werkt. ■

Bronnen

- Agterberg-Rouwhorst, S. (2018). Vind je eigen weg met jouw autisme. Uitgeverij Pica, ISBN 9789492525802
- CvTE. (2021). Kandidaten met een beperking. examenblad.nl
- Wegwijzer toetsgebruik bij leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, versie maart 2021. <https://www.cito.nl/-/media/files/po/wegwijzer-speciale-leerlingen/cito-wegwijzer-interactief.pdf?la=nl-nl>
- Wevers, J. (2021). Toetswegwijzer voor leerlingen met autisme', Autismes magazine september 2021.